

Олійничук В.М.,
кандидат економічних наук, старший викладач
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. В статті досліджено теоретичні аспекти і сутнісне розуміння інноваційних процесів в економіці України, роль держави в реалізації інноваційної політики, розглянуто питання стратегії інноваційної діяльності як передумови економічних перетворень та соціального розвитку держави в умовах глобалізації ринку та шляхи їх вирішення.

Annotation. In the article theoretical aspects and essence understanding of innovative processes are explored in the economy of Ukraine, role of the state in realization of innovative policy, the question of strategy of innovative activity is considered as pre-conditions of economic transformations and social development of the state in the conditions of globalization of market and ways of their decision.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційна стратегія, мета і принципи державної інноваційної політики, інноваційна продукція, державне регулювання економіки.

Постановка проблеми. У розвитку виробництва, підвищенні ефективності та конкурентоспроможності продукції важливе місце належить застосуванню інновацій, формуванню і функціонуванню ринку науково-технічної продукції.

Україна зможе посісти належне місце в Європі і світі лише за умови становлення інноваційного шляху розвитку, фундамент якого має бути закладений у процесі структурної перебудови економіки. Тільки таким чином можна забезпечити істотне підвищення конкурентоспроможності економіки, змінити сировинний напрям розвитку усіх економічних процесів, що нині формуються стихійно. Сучасні економічні процеси характеризуються розвитком як позитивних, так і негативних тенденцій, зумовлених рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. Наявні природні ресурси держави дозволяють створити ефективну, конкурентоспроможну на світовому рівні економіку.

Сучасна невиражена інноваційна діяльність щодо впровадження нових технологічних рішень породжує ряд нових проблем, що потребують нового теоретичного дослідження і практичної апробації.

Виходячи з цього, в даній роботі основна увага приділяється теоретичному осмисленню і сутнісному розумінню інноваційних процесів в економіці України, проведенню державою організаційно-економічних перетворень, які повинні бути орієнтовані на нову технологічну і технічну базу з урахуванням світових досягнень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість праць в науковій літературі, що стосується дослідження інноваційних процесів та інноваційного потенціалу України постійно збільшується. Окремі аспекти активізації інноваційного розвитку економіки України досліджені сучасними вітчизняними економістами. Цим важливим науковим проблемам присвячені праці Ю. Бажала, Л. Безчасного, І. Бланка, О. Власюка, А. Гальчинського, А. Гриценка, В. Гейця, Б. Губського, Б. Кваснюка, Т. Ковальчука, М. Крупка, П. Єщенка, В. Мандибури, В. Марцина, В. Савчука, М. Чумаченка, І. Бойка та ряд інших вчених.

Незважаючи на значну увагу до питань подальшого розвитку інноваційного потенціалу в науковій вітчизняній літературі, механізму реалізації дієвої державної інноваційної політики на основі розробки інноваційної стратегії, а також системи управління нею приділяється недостатня увага.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є розкриття напрямів реалізації державної інноваційної політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі структурної перебудови з метою зростання економіки в умовах глобалізації ринку, що приведе до утвердження України як конкурентоспроможної, високотехнологічної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновація (нововведення) являє собою результат творчої діяльності, спрямованої на розробку, створення і розповсюдження нових видів виробів, технологій, впровадження нових організаційних форм виробництва і методів управління. Ця спосіб задоволення суспільних потреб у наукових рішеннях, які забезпечують приріст корисного ефекту і, як правило, засновані на науково-технічних досягненнях.

Головним спонукальним механізмом розвитку всіх видів інновацій є ринкова конкуренція.

Визначення терміна «інновації» наводиться в Законі України «Про інноваційну діяльність» від 04 липня 2002 року [1].

У цьому Законі наведені терміни вживаються в такому значенні:

- інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;

- інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг;

Мета і принципи державної інноваційної політики сформульовані у статті 3 цього Закону. Механізм реалізації державної інноваційної політики в Україні подано на рисунку 1.

Верховна Рада України визначає важливі, стратегічні, пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на 2003-2013 роки [2].

Інноваційна політика є найважливішою складовою економічної політики держави. Термін «інноваційна політика» увійшла у широкий вжиток у 1967 р., коли він був використаний у доповіді «Технологічні нововведення: управління та умови здійснення», підготовленій Міністерством торгівлі США [4, с. 139].

Розроблення й становлення інноваційної моделі розвитку – це насамперед завдання стратегічної економічної політики держави. Водночас важливим тут є природне поєднання політичних, гуманітарних, соціально-психологічних, макро- і мікроекономічних чинників та інституційних передумов, які лише в комплексі можуть зарадити трансформаційним процесам розвитку суспільства в цілому. Сьогодні треба ставити питання про принципово нові дієздатні системи на ринкових засадах, на принципах самовідтворення, з певною мірою державного регулювання. Така система повинна своєю структурою враховувати особливості соціально-політичного та економічного процесу, надавати йому відповідних стимулів інноваційного розвитку.

Основою стратегічного курсу, його базовим принципом повинна стати реалізація державної політики, спрямованої на запровадження інноваційної моделі структурної перебудови з метою зростання економіки, що приведе до утвердження України як конкурентоспроможної високотехнологічної держави. Наявний інтелектуальний та науково-технічний потенціал дає підстави на це сподіватися, а у поєднанні з завданнями європейської інтеграції така мета може бути основою не лише економічної стратегії держави, а й основою політичної консолідації нації. Як правило, інноваційна діяльність спрямована на створення виробництва нових чи відсутніх на ринку

суб'єктів у ринкових умовах, завжди тісно пов'язаних з інноваційною діяльністю, оскільки інновації, з одного боку, потребують високих інвестиційних затрат, а з другого – є джерелом інвестицій. У зв'язку з цим інноваційний розвиток стає не тільки необхідним, а й дедалі складнішим процесом, внаслідок щораз актуальнішого підприємницького чинника як основного джерела економічного зростання в ринковій системі.

Рис. 1. Схема механізму реалізації державної інноваційної політики в Україні

З початку впровадження реформ були сподівання, що поступ до ринкових відносин стане потужним чинником вияву зацікавлення підприємств і організацій інноваціями. Однак цього не сталося. Наявні стимули інноваційності були знехтувані, а підприємства сконцентрували свою увагу лише на прибутках, які виплучалися за рахунок обігу коштів. Оскільки інноваційна політика

держави не була розроблена, регрес інноваційного потенціалу виявився в усіх галузях господарювання.

Якщо аналізувати інноваційну діяльність на підприємствах, то можна зробити висновок, що найбільша роль тут відводиться проектно-конструкторським і технологічним роботам, менша – науково-дослідним роботам, ще менша – науково-технологічним послугам. В Тернопільському регіоні спостерігається негативна тенденція сприйнятливості підприємств до нововведень і інноваційна діяльність в промисловості області залишається на низькому рівні, про що свідчать дані таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації (одиниць)

	2003		2004		2005		2006		2007	
	всього	у відсотках до загальної кількості підприємств	всього	у відсотках до загальної кількості підприємств	всього	у відсотках до загальної кількості підприємств	всього	у відсотках до загальної кількості підприємств	всього	у відсотках до загальної кількості підприємств
Всього	35	13,6	26	10,9	24	9,7	9	3,6	26	9,6
У тому числі впроваджували нові технологічні процеси	9	3,5	8	3,4	7	2,8	2	0,8	13	4,8
з них маловідходні, ресурсо-зберігаючі та безвідходні	3	1,2	5	2,1	4	1,6	2	0,8	6	2,2
Впроваджували інноваційні види продукції	32	12,4	23	9,7	22	8,9	5	2,0	23	8,5
з них нові види техніки	1	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-
Реалізовували інноваційну продукцію ²	35	13,6	26	10,9	24	9,7	9	3,6	24	8,8

¹ до 2003 р. – відвантажували інноваційну продукцію;

² до 2007 р. – за новою методологією.

На Тернопільщині реалізацією інноваційної продукції у 2007 році займалися промислові підприємства трьох районів та міста Тернополя, продукція яких була новою для ринку та десяти районів, продукція яких є новою тільки для підприємства, про що свідчать дані таблиці 2 [10].

Таблиця 2

Обсяг реалізованої інноваційної продукції по районах і м. Тернополі за 2007 р.¹, тис. грн.

	Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг)	Обсяг реалізованої інноваційної продукції				
		що є новою для ринку	% до обсягу реалізованої промислової продукції	що є новою тільки для підприємства	% до обсягу реалізованої промислової продукції	за межі України
1	2	3	4	5	6	7
По області	3157356,6	32673,4	1,0	146840,0	4,7	2024,2
Бережанський	92577,3	32,0	0,0	428,0	0,5	24,0
Борщівський	133988,9	-	-	-	-	-
Бучацький	57435,8	9805,8	17,1	276,0	0,5	-
Гусятинський	137800,9	-	-	46636,5	33,8	-
Заліщицький	35765,0	-	-	-	-	-
Збаразький	62671,4	-	-	287,6	0,5	-
Зборівський	65024,1	-	-	292,0	0,4	-
Козівський	91544,1	-	-	13682,0	14,9	-
Кременецький	110352,9	-	-	-	-	-

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6	7
Лановецький	54881,4	-	-	-	-	-
Монастириський	16543,4	-	-	-	-	-
Підволочиський	153818,0	145,0	0,1	-	-	-
Підгаєцький	5719,8	-	-	-	-	-
Теребовлянський	213058,4	-	-	3005,2	1,4	-
Тернопільський	319870,7	-	-	48919,5	15,3	-
Чортківський	314157,2	-	-	1605,0	0,5	-
Шумський	36135,8	-	-	2496,5	6,9	-
м. Тернопіль	1256011,5	22690,6	1,8	29211,7	2,3	2000,2

¹ За новою методологією

Нові підходи до інноваційних перетворень – це переорієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки держави на засадах найпередовіших ідей, науково-технічних досягнень світового рівня, освоєння конкурентоспроможних, наукових технологій, які відповідають запитам майбутнього. Як свідчить світовий досвід, гарантією соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності держави може бути тільки активна інноваційно-інвестиційна політика. Загальнодержавна інноваційна стратегія повинна стати наріжним каменем економічного процвітання держави.

Розроблення й реалізація інноваційної стратегії розвитку економіки до 2015 року має стати визначальною складовою державної політики ринкових трансформацій економіки [3].

Розвиток приватного й акціонерного капіталу, розширення можливостей підприємництва посилює значення державної політики в інноваційній діяльності. Розмаїття форм власності і організаційно-правових форм господарювання створює сприятливі умови для активізації інноваційної діяльності різних ланок, сприяє підвищенню ефективності і конкурентоспроможності національної економіки. Водночас об'єктивною потребою стає кваліфікована координація з боку держави необхідних пріоритетних рішень і соціально-економічних завдань.

Важливою умовою конкурентоспроможності держави є динамічність, гнучкість і адаптованість інноваційної політики. Цьому може сприяти поширення принципу інноваційності стратегічних проектів на всіх стадіях, що охоплюють етапи дослідження, прогнозування, проектування й управління реалізацією завдань на початкових стадіях формування стратегії. Така багатоваріантність дає змогу проводити обґрунтований конкурентний відбір кращих розробок, а на стадії реалізації – повніше оцінити переваги варіантів і вносити відповідні зміни у стратегічний курс, уточнити мету та кінцеві показники своєчасного реагування на майбутню кон'юнктуру.

Державне регулювання – це не лише встановлення відповідних завдань (держзамовлення) або застосування тих чи інших жорстких або ліберальних обмежень. Державне регулювання – це насамперед вибір мети, пріоритетів, генерального стратегічного напрямку й орієнтирів ефективного інноваційного соціально-економічного розвитку. Сюди належить проведення комплексних заходів з організаційно-нормативної та державної фінансово-ресурсної підтримки інноваційної активності суб'єктів господарювання. Для того вкрай необхідне створення нового покоління науково-виробничих організаційно-управлінських систем, здатних безпосередньо, глибоко діяти в режимі інноваційних перетворень. Поряд зі створенням нових систем має проводитись модифікація наявних організаційних і виробничих структур, диференціація управління, диверсифікація операцій, розширення прав персоналу, розвиток прогресивних інформаційних технологій.

Інноваційна система є багаторівневою. Усі її ланки взаємопов'язані та взаємозалежні. Поєднання цих ланок сприяє обміну і взаємодоповненню використовуваних інновацій. Чим ширше й масштабніше проникнення інновацій, тим легше досягти збалансованості загальнодержавних, приватних підприємницьких та інших інтересів в інноваційній та соціально-економічній сферах діяльності, тим вищий ефект за рахунок зусиль партнерів, що беруть участь в інноваційному прогресі.

Важким економічним важелем, який впливає на стимулювання інноваційної діяльності, є пільгове оподаткування. Це питання має знайти своє розв'язання у відпрацюванні Податкового кодексу.

Концептуально економічне регулювання інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки має бути спрямоване на радикальне поліпшення якості життя та істотне підвищення рівня життя населення, що передбачає надзвичайно широкий спектр соціально-економічних явищ.

Головне завдання і майстерність державного інноваційного регулювання як складової регулювання економіки в цілому зводиться до раціональної мобілізації, розподілу, спрямування адресних фінансових потоків для конструктивного розв'язання цілого спектра соціально-економічних проблем в умовах перехідної економіки і реформування системи господарювання на

засадах принципово нових організаційно-фінансових змін, які відбулися й відбуваються тепер у державі.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, основними проблемами інноваційного розвитку в Україні та її регіонах на сучасній стадії визначено такі:

- відсутність реальних механізмів об'єднання наявних ресурсів, їх концентрації на найбільш значущих та перспективних напрямках розвитку;
- відсутня залежність між збільшенням обсягу продажу приватними компаніями і зростанням фінансування здійснюваних ними досліджень і розробок;
- інноваційна політика не має чіткої спрямованості у вирішенні конкретних економічних проблем регіонів, у їхній реструктуризації з урахуванням ринкових факторів.

Основними шляхами активізації інноваційної діяльності на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки можна вважати:

- розробку і запровадження механізму надання пільг промисловим підприємствам, що впроваджують і реалізують інноваційну продукцію;
- поширення практики надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі зниженою кредитної ставки.

Реалізація запропонованих напрямків активізації інноваційної діяльності в Україні і на цій основі формування активної інноваційної політики дасть змогу значно підвищити рівень інноваційної активності промислових підприємств, стабілізувати прискорений процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні і залучені зовнішні інвестиції на інноваційну діяльність.

Незважаючи на розглянуті у статті проблеми реалізації інноваційного потенціалу в Україні та її регіонах, інноваційне джерело зростання економіки залишається найбільш привабливим. Різниця між результатами науково-технічних та інших інновацій і витратами на них є надто значною, тому шляхом інноваційного розвитку прямують економічно розвинені країни. В українському суспільстві також є небезпідставні передумови орієнтування на такий напрям розвитку, тим більше, зважаючи на відсутність значних власних енергоносіїв. Отже, першочерговим завданням сучасного державотворення повинно стати формування активної інноваційної політики.

Використана література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40-IV // www.infodisk.com.ua.
2. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 р. № 433-IV // www.infodisk.com.ua.
3. Указ Президента України «Про концепцію державної промислової політики» від 12 лютого 2003 р. №102/2003 // www.infodisk.com.ua.
4. Актуальні питання методології та практики науково-технологічної політики / Під ред. Б.А. Малицького. – К.: УкрІНТЕІ, 2001 – 204 с.
5. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 роки. «Шляхи європейської інтеграції» / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Гець та ін. Нац. інст. страт. досл. Інст. екон. прогноз. НАН України. Мін. екон. та з питань європ. інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
6. Гець В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
7. Бойко И. Технологические инновации и инновационная политика // Вопросы экономики. – 2003. – №2. – С. 141-144.
8. Varga A. Universities and Regional Economic Development: Does Agglomeration Matter? // Johansson B. et al (eds). Theories of Endogenous Regional Growth – Lessons for Regional Policies. – Berlin: Springer-Verlag, – 2001. – P. 124-179.
9. Koschatzky K. Regional Development through Entrepreneurship Promotion? The Role of Higher Education Institutes for Stimulating Firm Foundations, Paper presented at the 41st Congress of the ERSA, Zagreb, Croatia. – 2001. – 38 p.
10. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К., 2006. – 360 с.
11. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2007 рік. Головне управління статистики у Тернопільській області, С. 268-273.
12. www.proifom.com.